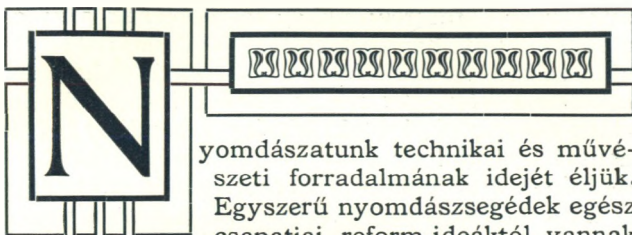

A KÖNYVNYOMTATÓ-IPAR FEJLŐDÉSÉNEK ÚTJAI

nyomdászatunk technikai és művészi forradalmának idejét éljük. Egyszerű nyomdászsegédek egész csapatjai reform-ideáktól vannak áthatva, a máskor lekicsinyelt közönséges szaktechnikai kérdések iránt egyszerűen széleskörű érdeklődés mutatkozik. Mind több és több ama szaktársaink száma, akik becsülni kezdik a kenyéradó mesterségüket, s hébe-korban egy-két üres órájukat is szívesen föláldozzák, csakhogy mentől több titkot leshessenek el belőle.

Mi lesz ebből? Talán a könyvnyomtatás renaissance-a?

* * *

A szaktechnikai érdeklődés eddig főképpen a mesterszedés meg a nyomtatás felé irányul; az egyszerű könyv- meg ujságszedés dolgában szépen folytatódik a XIX. század dekadenciája. A kompressz-szedés elvesztette a tudományos alapját. Szedőink jó része nem hogy együtt érezne az íróval, s követné annak gondolatmenetét, de szed gépiesen, sokszor azt sem tudva, hogy mit. No ennek az oka talán az, hogy az irodalom nagyon is specializálódott, a nyomdászból pedig nem lett polihisztor. Erről talán bajos is volna tennünk. De az már mégis csak a mi hibánk, hogy a sorszedés régi jó szabályait ma már senki sem respektálja, s hogy a magyar könyvek legtöbbszörében csak úgy hemzseg a sajtóhiba!

Mesterszedőnek, sőt könyvipari művésznek készülünk, s könyvtáblák rajzolásával kezdjük meg a tanulmányainkat, a nélkül, hogy előbb megpróbálnók: tudunk-e egy sorocskát hibátlanul, kifogástalanul megszedni. A tömör szedésben szerényen meghúzódó sorokkal senki sem törődik, mintha az nem is volna része annak az iparművészeti terméknek, amit könyvnek nevezünk.

Csalódik az, aki azt hiszi, hogy a kompressz-szedés technikája olyan aprólékos, könnyű valami. Öreg szedőket ismerek, akik harminc-negyven

esztendő s nyomdászok ideje alatt nem tudták megtanulni a betűszedés mesterségének sine qua non-ját: a helyes sor-szedést. A mai úgynevezett mestermunkák legtöbbször a sorai hibásak. Sőt az örök-émlékű William Morris könyveiben is ami kifogásolni valót találunk: egy-egy közönséges tömör sor az itt-ott. Olyan kicsinyes napfoltok ezek; kicsiny számuknál fogva nem is igen tűnnek a szemünkbe, de ha sűrűbben fordulnak elő, bizony elhomályosítják a napot.

Ezen kell segítenünk. Állítsuk vissza a szép sor, a szép betű kultuszát. Ez ami a legfőbb erősségünk: alapja az egész könyvnyomtatásnak. A litográfiai rajzoló mindenütt legyőzhet bennünket, csak itt nem.

* * *

A huszadik század mesterszedője gyakran a legraffináltabb fogásokhoz kénytelen nyúlni, csak-hogy zsarnokának, a megrendelő közönségnek ízlését s újabb, eredetibb dolgok után való vágyakozását kielégítse. Míg a tizenöt esztendő előtti mesterszedő pusztán a betűöntői anyag fölhasználására szorítkozhatott, s egy-két kartonlemezzel való síma tónus alkalmazásával már csudálkozásba ejtette pályatársait meg a megrendelőket egyaránt: a mai mesterszedőnek ezermesternek kell lennie. Kitűnően kell ismernie a rengeteg betűöntői anyagot és annak a használhatóságát; bizonyos mértékben tisztában kell lennie a nyomtatás-technikával meg az egyes sajtótípusoknak munkaképességével; a közönségesebb festékek tulajdonsága meg keverésüknek módja a kis-ujjában kell hogy legyen; rajzolni kell tudnia, mint valami kész művésznek; fűrnia, faragnia és vésnie, mint egy egész sereg mesterembernek. Mindezekon kívül káptalan legyen a feje, hogy bármelyik pillanatban is fölvilágosítást adhasson a jelenben, multban vagy régmultban készült akármicsoda munkáról is.

A mellett a mesterszedő munkaköre folytonosan nagyobbodik. Újabb tipográfiai eljárások kerülnek fölszínre, ő neki pontosan ismernie kell azokat: azért mesterszedő. Nyomon kell követnie a rohanó divatot, mert ha nem teszi: egy-kettőre lejárja magát. Sokszor délelőtt még húsz esztendő előtti maradias stílusban kell dolgoznia, s délutánra már nyakig gázol a hipermodern szecesszionizmusban.

A mesterszedés jövőbeli kialakulására nézve most háromféle törekvéssel kell számolnunk:

a) Az elsőnek, a legmesszebb menőnek, az a célja, hogy a mesterszedés teljesen külön, a betüöntői anyagtól teljesen emancipált új iparág legyen. A nyomdász maga rajzolja meg a mester-munkának még a betűjét is, s rajzáról aztán cinkográfia vagy vésés segédelmével készítsen nyomtatólemezt. — Az elv megokolása az, hogy ilyen módon végtelen tér nyílne a mesterszedő teremtő genieje előtt, a nyomdászat szabadabbá válnék, s így könnyebben is közelíthetné meg az iparművészeti ideált. S ha a cinkográfia valamely találmány következtében olcsóbbá lenne — ami bizony nagyon könnyen megeshetik, mert igen sokan kísérleteznek most ebben az irányban — az új rendszer anyagiak dolgában sem terhelné meg jobban a nyomdatulajdonost, mint a betüöntői anyag használatán alapuló mostani.

b) A betüöntői anyagból pusztán a betűt meg a léniát tartsa meg a nyomdász. Minden egyéb ornamentumot maga rajzoljon és cinkografáltasson, illetőleg véssen. — Az elvet főképpen azzal okolják meg, hogy a betüöntői ornamentum sablonosságát mai nap már nem csupán a nyomdász-ember érzi, hanem szemébe ötlük magának a megrendelő közönségnek is, még pedig különösen azért, mert ennek az ornamentumnak egyes darabjai mostanában jóval nagyobbak, mint voltak például tíz-tizenöt esztendővel ezelőtt. E miatt tehát, meg részben használhatóságuk bizonyos korlátoltsága miatt is a betüöntők csinálta díszeket ne használja a nyomdász, hanem esetről-esetre maga rajzolja, vésse, illetőleg cinkografálja a nyomtatvány ornamentális részét. Betűrajzolásra azonban ne adja a fejét, mert ez egyrészt roppant nehéz munka volna, másrészt pedig szépség, szabatoság stb. dolgában amúgy sem közelíthetné meg az öntött betűt. Sőt ezzel szinte magunk alatt vágnók a fát: a mesterszedés megszűnnék szedés lenni. A lénia-féle pedig olyan egyszerű és mégis oly sokoldalúlag használható praktikus anyaga a könyvnyomtatónak, hogy ezt is okvetetlenül meg kellene tartani.

c) Maradjon csak meg a nyomdász a betüöntők anyagánál, s a helyett, hogy saját tervezésű ornamentumokon törné a fejét: inkább annak az útját-módját keresse, miképpen lehet a betüöntők

díszítményeit a papiros és színhatás segédelmével mentől változatosabban kihasználni. — Az elv megokolása az, hogy a jól megválasztott betüöntői dísz százféleképpen is alkalmazható, csak értsük a módját. A mestermunka művészi értékét nem gyöngíti, ha az anyagnak szűkebbek a korlátai. A mesterszedésnek ez a módja különben is többnyire gyorsabb meg olcsóbb, mint a véséssel meg maratással párosult munka. Ha a betüöntői dísz sablonos is: a földolgozásban mindenkor megnyilatkozhatik bizonyos eredetiség. A sablonosságot különben ellensúlyozhatjuk a papiros meg a szín díszítő hatásának intenzívebb kihasználásával.

E három elv valamelyikéért lelkesedik minden mesterszedőnk. Hogy melyik a három közül az igazi: bizony nehéz dolog volna rája megfelelni. Mai viszonyaink között talán legtöbbet érne egy kis eklekticizmus: az adott munka körülményeihez képest való követése mind a három elvnek...

* * *

Egy azonban bizonyos: az iparművészet csak a művészi érzékkel párosult technikai tudás teljességén épülhet föl. A művészi érzéknek és a technikai tudásnak ki kell egészítenie egymást. Egyik a másik nélkül nem sokat ér. Példa rá a „Steglitzer Werkstatt“ esete: jónevű fiatal művészek nyomdát alapítottak s maguk dolgoztak benne, a nélkül, hogy meg lett volna a kellő technikai tudásuk, tapasztalatuk. Azt érték vele, hogy az egész német nyomdászvilág kinevette őket, s nemrégiben már be is csukták a boltot.

Kellő technikai tanulmányok nélkül hiába csap föl nyomdásznak a művész-ember: minduntalan megbotlik olyan aprólékos dolgokon, amin a tíztizenöt esztendő gyakorlati tapasztalattal bíró nyomdász játszi könnyűséggel túlteszi magát. Viszont az is nagy baj, ha a könyvnyomtatónak éppenséggel nem volt művészi nevelésben része, mert így nem értheti a megrendelő intencióját.

A könyvnyomtató szaktanulmányjaiban bizonyos kvótával — mondjuk talán harminc-percentessel — kell szerepelnie a művészi nevelés leghathatósabb eszközének: a rajzolásnak is. Csakhogy nem mindegy ám, hogy mit rajzol a nyomdász; mert ha folytonosan olyan dolgot rajzolgat, aminek semmi köze a könyvnyomtatáshoz, például táj-

képeket, aktokat: sohasem veszi annak praktikus hasznát. A nyomdász rajztanulásában az egyedül helyes irányadó elv ez: úgy állapíttassék meg a tanulási vagy tanítási tervezet, hogy amit ma tanul a nyomdász, azt holnap már — habár önkéntelenül is — praktikusán értékesítse a mesterségében. Ezért nem győzöm eléggé hangsúlyozni ama vázlatkészítési gyakorlatoknak a fontosságát, amelyeknél a betűt vesszük kiindulási alapul s egyszersmind legfőbb díszítő egységül.

* * *

Hanem a mesterszedés munkamenetébe okvetlenül be kell hoznunk egy kis reformot, mert az az akcidens munkák 70—80 százaléka mai nap fejetlenül, logikus rendszer nélkül készül. Megadják a mesterszedőnek a témát, mire az keretet csinál, hogy legyen később a szöveget mibe beleszorítania. Ha aztán a szedés kész: akkor nekiállnak, hogy nyomtató-papírost keressenek hozzá. Végezetül aztán csodálkoznak, ha a nyomtatvány nem minden tekintetben kifogástalan: vagy a szöveg szorionkodik a szellős ornamentum középette, vagy a papíros, betű meg a szín valamelyike nem akar a másikkal megférni.

A mesterszedésnek egyetlen logikus munkamenete az, hogy már a munka kezdetén megadják a szedőnek az eredeti papírost a pontos formátummal. Ehhez a papíroshoz, annak minőségéhez, színéhez és alakjához alkalmazza majdan a szedő a szöveget, a szöveghez aztán az ornamentumot. A színek megállapítása vagy a betű, vagy pedig az ornamentum megállapításával egyidejűleg történik, a szerint, hogy melyiket akarjuk több színben nyomtatni.

Ez a természetes sorrendje a mestermunka fölépültének; a másféle rendszerrel vagy éppen séggel rendszer nélkül való munkálkodás csak találomra történik.

* * *

A gépmester munkakörében az újabb idők egy kis változást okoztak. A mestermunka színeinek megállapítása, az alapnyomati lemezek vésése például lassan-lassan átvándorolt a mesterszedő ügykörébe, az egyengetés pedig részben mechanikai úton történik, úgy hogy ma a gépmester munkája

kizárólag technikaivá lett. Ezen a dolgon nem változtat az sem, hogy a könyvnyomdai gépmester munkakörébe egy új, nagy jelentőségű eljárás: a háromszínű meg négyszínű nyomtatás került.

Szűkülni azonban nem szűkült a gépmester munkaköre, mert amit a réven elveszített belőle: bőségesen visszanyerte a vámon. A sokféle illusztrációs dúcgal különböző módon kell elbánnia; a domború nyomtatás egészen az ő dolga lesz.

A modern gépmester tisztán technikai munkaköre azonban kiváló intelligenciát és nagyon széleskörű tudást igényel. A festékek anyagát és tulajdonságait, valamint keverésök módját például kitűnően kell ismernie, mert különben sorra lövi a bakot. A firnász-félék, szárító meg fényt adó pótlékok, mosóanyagok stb. tulajdonságainak ismerete a kis-ujjában kell hogy legyen; a papiros anyagát, nyújthatóságát rövid megtekintés után meglehetősen biztosan meg kell tudnia határozni.

De a gépmesteri tudás legfőképpen a nyomtató-sajtók ismeretében csúcsosodják ki. Ma még ugyan kevés az olyan gépmester, aki a gyorsajtója építéskor megnyilatkozott mehanikai elveket töviről-hegyire ismeri, de valószínű, hogy a szak-szeretet nagy terjedése következtében számuk a közel jövőben rohamosan szaporodni fog. Talán idővel megérjük, hogy gépmestereink túlnyomó része a szó legteljesebb értelmében mestere lesz a nyomtatásnak s úgy ismeri a maga gépét, mint az, aki csinálta azt.

* * *

Látjuk már a hajnalhasadást. A magyar könyvnyomtató megint szeretettel fordul a mestersége felé s küzködik, tanul, hogy megérdemelje a nyomdász nevet. A könyvnyomtatás az élethivatások legtekintélyesebbjei közé emelkedik; ügyvéd, orvos, beamter nem fitymálhatja többé az ólombetű lovagját, hiszen ez is tanult, törte a fejét tán többet, mint az úgynevezett értelmiségi keresetforrásból élők nagy átlaga. A magyar könyvnyomtatás híre pedig száll-száll messzire s az egész művelt világon tudni fogják, hogy van valahol a szőke Duna partján egy város — Budapest a neve — ahová tanulni járhat ánglus, német, francia . . .

Nem bolondság ez, amit itt írok. Ha egy kicsit összefogunk, Budapest még Mekkája lehet a könyvnyomtatás művészetének.

NOVÁK LÁSZLÓ.